

Török Petra *Formába kerekedett világ*

A hatvani Lesznai Anna-hagyaték

Lesznai Anna¹ sokrétű és több ponton máig feldolgozatlan életműve még rengeteg meglepetést tartogat a közönség, a művészet- és kultúrtörténetek számára, hisz annak valódi értékei mindmáig nem kellőképpen elismertek, így sajnos túlzónak nevezhetjük Szabadi Judit sorait: „*Lesznai Anna festői és tervezői munkássága azonban visszavonhatatlanul beépült a magyar művészetbe. Mégpedig olyan különleges színpoltként épült be, melynek árnyalatai, intenzitása, belső sugárzása és külső karakterisztikuma rokontalan jelensége festészetünknek.*”²

E rokontalan jelenség alapos feldolgozásával még adósok vagyunk, ám a Múlt és Jövő e száma Lesznai Anna 1912 és 1956 között kisebb-nagyobb megszakításokkal íródott naplófeljegyzései³ egy-egy részletének közlésével és e szám illusztrálásához felhasznált műveivel újra felkeltheti a figyelmet e rendkívül sokoldalú, gazdag és kiaknázatlan hagyaték iránt.

Lesznai Annát – személyes tapasztalataim alapján – mesekönyvek szerzőjeként és illusztrátorként⁴, a *Kezdetben volt a kert*⁵ című regény írójaként és Jászi Oszkár feleségeként ismerik. Hogy ki is volt Lesznai Anna? Költő⁶, író, kritikus, tanár, képző- és iparművész, de nem utolsósorban egy olyan nő, aki szeretetével és érzelmi vehemenciájával rabul ejtette a vele kapcsolatba kerülőket. Olyannyira szíven viselte mindenki sorsát, hogy nehéz volt vallomások, ölelések, szívet-lelket könnyítő gyónás nélkül távozni tőle. Hatalmas, túláradó lelki-érzelmi és intellektuális gazdagságát sok műfajban és sokféleképpen öntötte formába, hogy ezáltal világa megváltódjon, és mindent e megőrzés, megörökítés, megformázás által adjon át az öröklétnek.

E rövid írásban egy olyan intézmény előtt is tisztelgünk, mely az elmúlt évtizedekben a legtöbbet tette Lesznai Anna képző- és iparművészeti hagyatékának gondozása és bemutatása terén⁷. A hatvani Hatvany Lajos Múzeum vezetője 1973–83 között Kovács Ákos volt. 1974-ben Drávai József

volt cukorgyári dekoratőr azzal kereste fel őt, hogy nézze át a háború után a kastélyból kidobált „művészeti anyagot”, melyet egészen az idáig ő őrzött. Ekkor hatalmas értékek kerültek a múzeum birtokába, ebben az anyagcsoportban Lesznai Anna-akvarelleken, Gergely Tibor-rajzokon, egy József Attila-portrén kívül Moholy-Nagy-művek és Koszchka-litográfiák rejtőztek. Ez jelenti ma a múzeumban őrzött Lesznai-hagyaték alapját. Kovács Ákos ezután keresett kapcsolatot Lesznai Anna férjével, a New Yorkban élő Gergely Tiborral, aki szinte Lesznai egész életművét őrizte, és akinek munkáiból 1974 szeptemberében kiállítás nyílt Hatvanban⁸. Ekkor fogalmazódott meg, hogy Lesznai Anna képző- és iparművészeti alkotásait, terveit egy helyen, a hagyatékot együtt tartva kell őrizni. Gergely Tibor nagylelkű gesztusának köszönhetően így kerülhetett a Lesznai-hagyaték Hatvanba. Kovács Ákos lepődött meg a legjobban, mikor egy nap rendhagyó postai szállítmány érkezett a múzeumba. Gergely Tibor egyszerűen dobozokba csomagolta Lesznai munkáit, és postán küldte azokat New Yorkból Hatvanba. Ebből az anyagból állt Lesznai Anna „új első”, a második világháborút követő kiállítása Magyarországon, melyet Ortutay Gyula és Szabadi Judit nyitott meg⁹. 1976-ban a *Hatvany Lajos Múzeum Füzetei* címmel egy kiadványsorozat indult útjára, melynek első köteteként kerültek kiadásra Lesznai Annának Amerikában tartott művészetpedagógiai előadásai *A tervezés művészete* címmel¹⁰ Néray Katalin fordításában. Sajnos azóta sem jelent meg Lesznai Anna munkásságának nem irodalmi dokumentumait bemutató kiadvány, leszámítva azóta rendezett kiállításainak katalógusait¹¹, néhány kötet utószavát¹², egy nemrégiben publikált szakdolgozatot¹³ és Vezér Erzsébet kismonográfiáját¹⁴.

A Hatvany Lajos Múzeumban őrzött hagyaték nem az egyedüli magyarországi közgyűjteményben található Lesznai Anna-alkotáscsoport, hiszen – mángyűjteményeken kívül – a Magyar Nemzeti Galéria és a pécsi Modern Magyar Képtár is rendel-

kezik Lesznai-művekkel, ám ezek mind mennyiségileg, mind pedig jelentőségükben eltörpülnek a hatvani múzeum 2385 tételből álló anyaga és az ahhoz tartozó egyéb dokumentáció mellett. A Gergely Tibor által ajándékozott anyag értékét nagyban növeli, hogy az életmű egészét átfogja, sok vázlatot tartalmaz, mely a műhelymunka momentumaira világít rá, és az elkészült művek több vázlata is rendelkezésre áll, ennek köszönhetően Lesznai tervezői-kompozíciós elveibe is bepillantást enged.

Kis múzeumról lévén szó a hagyaték átadásakor a múzeumnak nemcsak vezetője, de művészettörténésze is Kovács Ákos volt. Ő vette leltárba a 2385 tételt, és készített leírókartont 171 műről. A hagyaték legnagyobb részének pontos dokumentációja még nem áll rendelkezésre. Az anyagot a múzeum raktárában kilenc mappában, a kisebb váz-

latokat pedig (ami az anyag legjelentősebb részét teszi ki) négy dobozban tárolják. A műveknek csak töredékrésze szignált¹⁵, és csak elvétve található dátumozás. Ez az alkotások stíluskritikai értékelését és Lesznai Anna képző- és iparművészeti munkásságának biztos áttekintését nagyban megnehezíti. A keletkezés meghatározását gyakran olyan információk segítik – a filológiai feldolgozás alatt álló naplók mellett –, mint a skicceléshez felhasznált plakát, hirdetések szövege, az instrukciók és a rajtuk található feljegyzések nyelve (a hímezőknek adott utasításoktól a személyes üzeneteken át a bolti bevásárlólistáig), vagy éppen a felhasznált papír milyensége. A hagyaték általános állapota kielégítő, a legnagyobb problémát természetesen itt is a papír öregedéséből származó töredezés és a még Lesznai által egy-egy nagyobb kartonra felka-

Lesznai Anna: Gergely Tibor portréja *A hatvani Hatvany Lajos Múzeum tulajdona*

sírozott kisebb vázlatok együttesének a sérülései okozzák.

A múzeumban őrzött anyagnak eddig csak igen kis része volt kiállítva Budapesten, ám tematikus kiállításokon több alkalommal állítottak ki Lesznai műveket is.

A hagyaték ismertetésekor érdemes felvázolni azokat a tematikus és műfaji csoportokat, melyek alapján az osztályozás elvégezhető.

A legjelentősebb – ám számban nem a legnagyobb – csoportot alkotják a temperával, tussal, ceruzával készített, népi ornamentikán alapuló különböző méretű, eltérő mértékben kidolgozott hímzéstervek. Lesznai tervezői munkássága ezekkel a motívumokkal vette kezdetét, a Nyolcakhöz való epizódyszerű csatlakozása alkalmával is ezeket a munkáit állította ki. Lesznai törekvéseiben jelen van a népművészet motívumainak gyűjtése, a formaalkotó törvényszerűségek bemutatása és a kultúrtörténeti tanulságok levonása, tehát az ornamentikában – Fülephez és Lechnerhez hasonlóan – az emberiség nagy közös kultúrkincsét látta, ezen örökség egyetemességére, univerzalitására, a boldogságra törekvő lét mindenütt érvényesülő igényére helyezte a hangsúlyt.

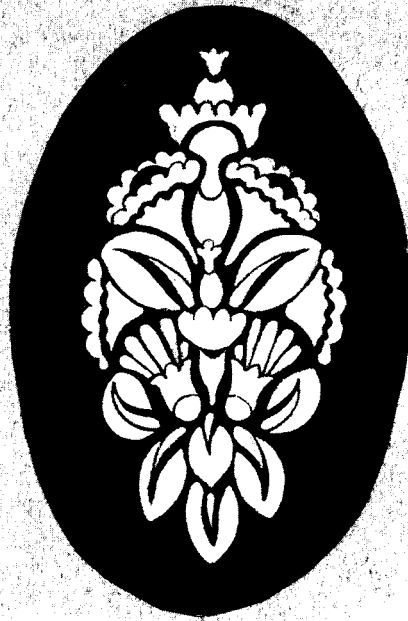
Lesznai szavaival tízes évekbeli művészi alkotókorszakát a következőképpen jellemezhetjük: *„Ami mégis meg tudtam csinálni, az az: van egy jó dekoratív sík érzékem, melynek folytán az egyes részletek, ha egymáshoz nem is tartoznak, a képsíkon kellemesen ritmikusan vannak elhelyezve. Azaz van viszonyuk a képsíkhöz. Ez pl. a szőnyegben, főleg a hímzésben egy döntő elem. Itt a szimmetria és egy pár egyszerű síkidom viszonylat ritmikus, ornamentális, egymás mellé rendelő tagolásával már kielégítő hatást lehet elérni.”*¹⁶

Lesznai e tervek mintadarabjait saját maga, sablonnyomással sokszorosított darabjait pedig parasztasszonyokkal hímezette ki. A terveken feltüntette a színárnyalatokat, jelölte a használandó fonalak színszámát, mint ahogy az a Hatvanban őrzött terveken jól is látszik. A hagyatékban százával találunk a

fenti körbe tartozó, a tízes években készült, virágornamentikára épülő hímzésterveket. A virágcsokor, a virágtő, a kehelyből, vázából vagy ritkábban bőségszaruból kibomló növények gyakran keltik a misztikus világfa asszociációját, melyet Lesznai világképének hasonlataként használt ebben az időszakban. Ezeket a terveket gyakran kiegészíti állatormenással, főképpen madarak stilizált formáival. A befejezett tervek ceruzával rajzoltak, majd temperával kifestettek. A hímzésre előkészítettek többségén szerepel a használandó fonal színszáma, sok esetben a technikai kivitelezésre vonatkozó instrukciókkal. Lesznai gyakran ugyanazt a formai megoldású tervet többféle színvariáció alkalmazásával is megtervezte, néha a háttér alapszínét, néha a formát kitöltő színt váltogatva, néhol pedig a pozitív-negatív változattal kísérletezve. A kivitelezés nyomai is sok terven láthatók. Némi-lyik karbonpapírra készült, vagy a kontúrok mentén végigpötyögtetett (drukkolt), ami azt igazolja, hogy anyag felületére vitték át. Néhány textilre festett terv is fennmaradt. Az absztrakció és stilizálás alapjául szolgáló növényi és állati motívumokat néhol a terv címében is megőrizte: *rózsás, tülleveles, fenyőfás, babos-indás, makkos-leveles* stb. További kutatás tárgyát képezi, hogy Lesznai Anna élet-

művének egyes korszakaira milyen természeti formákat felhasználó hímzéstervek jellemzők, hiszen az egyes hímzéstervek német vagy angol nyelvű instrukciói és elnevezései arra engednek következtetni, hogy egész életén át foglalkozott az iparművészeti tervezés ezen ágával.

A hagyaték túlnyomó része kisméretű golyóstoll-, tus-, grafit- és színesceruza-skicc, főképpen állat- és növénymotívumokkal (részben képzelt, fantasztikus állatok és növények, részben pedig további absztrakció alapjául szolgáló tanulmányok, vázlatok), akár zárt, akár folyamatos ornamens részeként. Ennél jóval kevesebb életképi vázlat van. A folyamatos, állandó vázlatkészítés, skiccelés volt Lesznai alkatának: mindent

Lesznai Anna: Virágmotívum

A hatvani Hatvány Lajos Múzeum tulajdona

megőrizni vágyásának legjobban megfelelő technika. Így gyűjtött adatokat, emlékképeket, melyeket a későbbiekben felhasznált, és így különböztette meg a lényegest és lényegtelen, vagyis stilizált, absztrahált. Az állatokat és növényeket megjelenítő tervek mellett kisebb szerepet kapnak a teljesen absztrakt, geometriai formákat felvonultató ornamentális tervek, ezek keletkezési ideje bizonytalan. Kevés esetben lehet pontosan megállapítani, hogy a terv textil, csomagolópapír vagy tapéta céljára készült-e.

A hagyaték jelentős részét alkotják az akvarell életképek, melyek a falu és a paraszti világ életének ünnepi és hétköznapi epizódjait jelenítik meg. Talán ezeken a képeken érhető tetten Lesznai Anna varázsa, itt tárul fel életműve titka. Nála a leghétköznapibb esemény is vasárnapivá válik. Nagyon távol áll tőle bármiféle drámaiság: nincsenek konfliktushelyzetekre, szenvedésre vagy kilátástalanságra utaló mozzanatok. Ám e művek mégsem válnak hazugan szentimentálissá, nem érezzük, hogy csak az élet egyik oldalát mutatnák be. Mindez minden élő és élettelen iránti tiszteletéből és szeretetéből fakad, mert Lesznai Anna maga is vasárnapit teremtmény volt.

Emlékeit, hajdan volt örömeit, csodálkozásait gyúrta, tapasztotta össze a húszas évek elejétől festett új hangvételű képein. Ezt a szakirodalom „bruegheli” korszakként vagy a paraszti életképek időszakaként jellemzi. A tízes évek – többségében – virágornamentsre épülő hímezésterveinek korszaka után, a húszas években a falu, a parasztság életét feldolgozó enciklopédikus igényű képek, illetve az ezeket előkészítő vázlatok veszik át a vezető szerepet, válnak uralkodó témává. Lesznai felismeri, hogy valami a „vizuális mesemondás és a dekoráció között” az igazi alkotói területe.¹⁷ Személyiségéhez híven habzsolja a tárgyakat, formákat, embereket, a világ öt körülvevő motívumait. Azon igyekszik, hogy mindannyiukat belefoglalja képeibe, „teleírja” a papírt velük. Formákkal, vizuálisan mesél, dajka módra dédelgeti világát, és igyekszik minden megőrizni, archiválni.

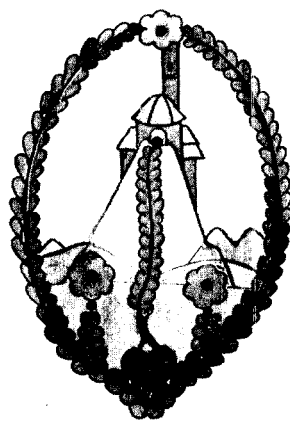
Ennek a stílusnak a gyors rögzítés érdekében az akvarellezés és

a skiccelés felel meg. A technika és a művészi törekvések között ebben az időszakban tökéletes az összhang. A Hatvanban őrzött hagyaték tanúsága alapján is látható, hogy a húszas években megsza- porodtak az akvarellek. Ezek egyrészt fiktív kompozíciók, meseillusztrációk keleti hangulatban, másrészt paraszti-falusi életképek, melyek a mindennapok történéseit (aratás, állatokkal való foglalatalkodás, diskuráló parasztok és parasztasszonyok, „parasztmadonnák”, libapásztor, diószüret, tiloló stb.) és a falusi élet jelesebb napjait megjelenítő életképek, falusi „csendéletek” (vásár, táncoló, tánc, búcsú, körmenet, ritkábban tájképek, illetve csendéletek).

A mesélő falusi életképek periódusa Lesznai saját naplóbejegyzésének tanúsága szerint 1927-ig tartott, melyet az 1929–31 közötti időszakban alkotói krízis, művészi vákuum követett. Az asszonyi, a kedves, a „petit art” helyett az eredménytelen, lényeg, ösztönös tehetsége ellen való próbálkozások – különösen az olajjal való küzdelme – nem eredményeztek mást, csupán teljességgel sikertelen olajvázlatokat és a korábbiaknál gyengébb akvarelleket. Ez a periódus egészen az amerikai évekig tartott.

Lesznai Anna meseillusztráció-sorozatai, melyek a hímezésekhez hasonlóan a síkszerűség jegyében fogantak, és Lesznai egész életművének legértékesebb részét képezik, valóban „egy kis részlet a rezervátum-szerűen megőrzött világból származó derűs üzenetek”¹⁸. A Lesznairól szóló ismertetések többsége és Simonovics Ildikó szakdolgozata éppen ezzel az alkotás-csoporttal foglalkozik, így itt nem tekintjük feladatnak ezek részletes bemutatását és értékelését.

A Hatvani Lajos Múzeum és a Magyar Nemzeti Galéria osztozik a *Mese a kislányról és a bútorokról*, *A kis pillangó utazása Lesznán és a szomszédos Tündérorságban* és a *Mese az eperszemnyi szívről* című mesék kartonjain. Hatvanban teljes sorozatként maradt fenn a *Polyábabá napjai* című hat darabból álló sorozat. A teljesség benyomását kelti a hatvani hagyaték csak sárga és zöld színt felhasználó *Békameséhez* tartozó öt kartonja, melyek azonban valószínűleg később keletkeztek, és az *Egérke meséje* című 12 darabból álló sorozat. Egy sorozat da-

Lesznai Anna: Csodakastély
A hatvani Hatvani Lajos Múzeum
tulajdona

rabjait képezték az *Emma baba művei* című 1917-es kartonok, melyekből azonban csak kettőt találtunk. Egyedi, meseillusztrációként beletárazott akvarellek szép számmal vannak a hagyatékban, ám nem tisztázottak e képek keletkezési céljai és körülményei (*Cigány népmese, A vad kecskegida meséje, különböző keleti mesék illusztrációi* stb.).

Említést érdemelnek a hagyatékban felbukkanó kuriózumok, mint például Lesznai állítólagos első pasztellképe, mely a kutatás érdekes új adaléka lehet. Az egyik pasztellvázlat hátulján a következő rövid megjegyzés olvasható: „*Interieur – (pasztell) Máli első képe. Ferenczy Károly növendéke volt. (azt hiszem az Iparművészetin) 1902–03? (Gergely Tibor közlése)*”¹⁹. Ez ellentmond annak a több helyütt felbukkanó állításnak, mely szerint Lesznai egészen 1907-ig nem vett részt szervezett és rendszeres akadémiai jellegű oktatásban.

A figurális ábrázolások egy csoportja a századforduló, századelő és a szecesszió egyik legnépszerűbb tematikájának jegyében készült: ez Árkádia, a mesekert, az édenkert ábrázolása. Lesznai számára a családi birtok, a körtvélyesi kert és a kúria valóban maga az éden, Árkádia volt. Az e tematikához tartozó képeken ezt a környezetet népesítette be nem is gyerekforma gyerekekkel, madonnával, hajóval, tóval, meztelen nőalakkal, szerelmespárokkal, beszélgető, sétálgató, olvasgató fiatal nőkkel, kisbabával vagy magával a kísértést jelentő ördöggel. Képein sokszor jelennek meg a körtvélyesi környezet legfontosabb díszletei: a nagy terasz, a kőkorlát balusztrádjai, vázái, a kastélykert hatalmas fája és a kerítésen túl a falu. Körtvélyes mindig a béke elzárt szigete, idilli világ maradt, amely nyitva állt a kor legjelesebb művészei, gondolkodói előtt, így talán a háború előtti világ egyik utolsó „uradalmi” szalonja volt.²⁰

Néhány, a tízes években készült borítóterve mellett (Ady: *Magunk szerelme*; Ady: *Ki látott engem?*; Balázs Béla: *Misztériumok*) egyéb érdekes, figurális vagy geometrikus ornamensek alkalmazásával készült használati- és dísz tárgyterveket (tojás-, táska-, mézeskalács-, kosztüm-, gyertyatartó- vagy éppen lámpaterveket) is találhatunk. Ezek olyanra fantasztikus tervek, hogy kivitelezésükre valószínűleg sohasem került sor.

Lesznai naplójából kiderült, hogy élénken érdeklődött korának egy divatos mozdulatművészeti irányzata, az orkesztika iránt. Több alkalommal készített táncosokról skicceket.

Külön csoportot alkotnak azok a vázlatok, melyek valószínűleg másodlagos felhasználás révén pedagógiai segédletekként, demonstrációs anyagként funkcionálhattak a 30-as évektől, mikor Orbán Dezső Atelier nevű tervezőiskolájában, majd 1939-es emigrációja után Amerikában tanított. Jó tanárhoz méltón Lesznai elméleti előadásainak mondanivalóját is mindig illusztrálta, felkaszírozott tervekkel, tervváltozatokkal és skiccekkel szemléltetve megállapításait. Ezek a tanításban használt tablók, segédeszközök a hatvani múzeumbeli hagyatékában is megtalálhatók. A helyes tervek vizuális összetevőinek tárgyalása előtt sokat foglalkozott a tervezés módszertanával, a terv megszületéséhez vezető lépésekkel, munkamódszerekkel. Kiemelte a „vizuális tapasztalatgyűjtés”²¹ fontosságát. Azt tanácsolta, hogy a diákok kis jegyzetfüzetet hordjanak maguknál, és abba szabad percekben skicceljenek, készítsenek kis kompozíciós vázlatokat, majd dolgozzák ki ezeket az ötleteket, vagyis a részletek leegyszerűsítésével és a lényeg hangsúlyozásával tegyék át őket absztrakt tervre. A hatvani múzeumban található több száz, tenyérnyi papiroson lévő vázlat arra vall, hogy ő maga is ezt a módszert követte.

A múzeumba került hagyaték sajnos nem segített hozzá ahhoz, hogy Magyarországon is ismerettké váljanak Lesznainak az amerikai évtizedekben készített hímezései, aki ekkorra kialakított egy új technikát, melynek ihletője már nem a magyar képzőművészet, hanem perui, indián, mexikói hímezések voltak. Míg a korábbi művei a rajzolt terv alapján bárki tapasztalt hímező által másolhatók, sokszorosíthatók voltak, itt már csak az egyéni alkotónak jut szerep, a hímezések által létrehozott műalkotás egyszeri és megismételhetetlen. A konvencionális (tanulható és ismételhető) öltéstechnikát egy teljesen szabad, sokféle létező és kitalált öltést vegyítő technika váltotta fel. A hímezés festménnyé vált, ahol a tű játszott a ecset szerepét. Sajnos ezekkel a Lesznai-hímezésekkel Magyarországon csak kivételesen lehet találkozni. A Hatvani Múzeum őrsi *Tigris* című hímezett „festményét”, illetve az 1976-os Magyar Nemzeti Galériabeli kiállítás katalógusának műtárgylistája alapján azonosíthatók ezen művek, melyek többsége magántulajdonban található. Lesznai életének utolsó évtizedei, melyet az Egyesült Államokban töltött, és az ehhez a periódushoz köthető alkotói tevékenység dokumentumok és műtárgyak hiányában ne-

hezen értékelhető. Az ebből az időszakból származó hímezések egy igen izgalmas és merőben új művészetet tükröznek, ám a hagyatékban fennmaradt más művek, olajvázlatok a művészi inspiráció elmúltának, az alkotói talajvesztésnek tragikus dokumentumai.

Reményeink szerint a hagyaték bemutatása ráirányítja a figyelmet Lesznai Anna életművére, és majdani kiállítások megrendezését, kiadványok megjelentetését is elősegítheti.

JEGYZETEK

- 1 Lesznai Anna: [Zempléni Moscovitz Amália] Alsókörtvélyes, 1885. jan. 3. – New York, 1966. okt. 2.
- 2 Lesznai Képeskönyv. Vezér Erzsébet és Szabadi Judit utószavával. Bp., Corvina Könyvkiadó, 1978. 89. o.
- 3 A naplókat a Petőfi Irodalmi Múzeumban V.3670/43/1–20 jelzet alatt őrzik.
- 4 Lesznai Anna: Mese a bútorokról és a kisfiúról. Gyoma, Kner Izidor, 1918; Lesznai Anna: A kis pillangó utazása Lesznán és a szomszédos Tündérorszámban. Bécsben 1913-ban a Verlag Brüder Rosenbaum kiadásában; majd Bp., 1978, Móra Könyvkiadó; Lesznai Képeskönyv. Bp., Corvina Kiadó, 1981; Lesznai Anna: Mese az eperszemnyi szívről. In: Új Világ, 1919. I. évfolyam. 2. szám. 89–103 o.; Gefangene Tiere. In: Die Bühne (1938); Plauderei über das Kamel. In: Die Bühne (1938).
- 5 Lesznai Anna: Spätherbst in Eden. Karlsruhe, Stahlberg, 1965; Lesznai Anna: Kezdetben volt a kert. Bp., Szépirodalmi Könyvkiadó, 1966.
- 6 Lesznai Anna: Hazajáró versek. Bp., Nyugat kiadása, 1909; Lesznai Anna: Eltévedt litániák. Bécs, 1912; Lesznai Anna: Édenkert. 1918, Gyoma, Kner; Virágos szerelem. Magyar szerelmes versek gyűjteménye. Bp., 1932, Pantheon. Rajzolta és összeállította: Lesznai Anna (József Attila segítségével); Lesznai Anna: Kőd előttem, köd utánam – válogatott versek. Szépirodalmi Könyvkiadó, 1967; Lesznai Anna: A dolgok öröme. Szépirodalmi Könyvkiadó, Bp., 1985. Válogatta: Vezér Erzsébet.
- 7 Ezúton szeretnék köszönetet mondani Vécsi Nagy Zoltánnak, a hatvani Hatvany Lajos Múzeum művészettörténésének és Horváth Lászlónak, a múzeum vezetőjének, akik szakmai gyakorlatom alatt a hagyaték egészének tanulmányozása során mindenben a segítségemre voltak, alapvető információkkal segítettek munkámat, és azóta is lehetővé teszik az anyag további feldolgozását.
- 8 Gergely Tibor kiállítása Hatvanban. Megnyitotta: Vilt Tibor. Rendezte: Papp Attila. Katalógus szövege: Mocsányi Pál.
- 9 Lesznai Anna emlékkiállítása. Hatvany Lajos Múzeum, Hatvan, 1975. Katalógus. Írta: Szabó Júlia és Vezér Erzsébet.
- 10 Lesznai Anna: A tervezés művészete. Hatvan, Hatvany Lajos Múzeum Füzetek, 1976.
- 11 Lesznai Anna emlékkiállítása. Hatvany Lajos Múzeum, Hatvan, 1975. Katalógus. Írta: Szabó Júlia és Vezér Erzsébet; Lesznai Anna kiállítása a Magyar Nemzeti Galériában. Katalógus. Írta: R. Bajkay Éva. Bp., 1976; Néray Katalin: A képzőművész Lesznai Anna. In: Kritika, 1976/10 29–30. o.; Berény Róbert: Lesznai Anna. Fórum, 1932/10 262–263. o. (Pozsony)
- 12 Lesznai Képeskönyv. Szabadi Judit és Vezér Erzsébet utószavával. Bp., Corvina Könyvkiadó, 1978; Lesznai Anna: A dolgok öröme. Válogatta: Vezér Erzsébet. Bp., Szépirodalmi Könyvkiadó, 1985.
- 13 Simonovics Ildikó: Lesznai Anna mesevilága. In: Tanulmányok Budapest múltjából. XXVI. Szerk. Szoboda Gabriella, Bp., 1997.
- 14 Vezér Erzsébet: Lesznai Anna. Bp., Kossuth Könyvkiadó, 1979.
- 15 A szignatúrák közül a legkorábbi korszakból származik a Garay Amália aláírás, ahol Lesznai még első férje nevét viseli, leggyakoribbak az LA monogrammal ellátott munkák, és az amerikai években pedig Anna Lesznai néven írta alá néhány munkáját.
- 16 Naplójegyzetek – V.3670/43/15 (1932)
- 17 Naplójegyzetek – V.3670/43/15 (1932)
- 18 Szabadi Judit: A magyar szecesszió. Corvina, Bp., 1979. 39. o.
- 19 Hatvany Lajos Múzeum – 83.1.2194 leltári szám alatt
- 20 Erről többek között Gráber Margit is beszámolt emlékirataiban: *Lesznai Anna – Málé – körtvélyesi birtokán sokunkat vendégül látott. Rippl-Rónai József nagyon szépen lefestette a kastély hátsó teraszát és előtte a virágokat, de számomra a kastély és kertje nem ilyen volt. Elvárás volt a kastély volt egy óriási kert közepén. Sok mindenki megfordult ott: Ady, Kaffka Margit, Lukács György, költők, festők, felvázolók, szerelmek. Ha telt ház volt, huszonketten ültünk az asztalnál.* (Gráber Margit: Emlékezők könyve. Bp., Gondolat Könyvkiadó, 1991. 18. o.) Maga Lesznai Anna egy 1965-ben készült interjúban így emlékezett a körtvélyesi 'kerti szalonra': *„Kik jártak Körtvélyesen az írók és festők közül? – Az a különös, hogy inkább festők jártak. De írók is, csak azokra kevésbé tudok emlékezni. A festők közül Rippl-Rónai volt a legkiválóbb. Tanított is engem barátságából és nagyon jó tanácsokat adott. Egyszer azt mondtam neki: 'Jósi bácsi, hogy van az, hogy magának minden képe sikerül?' 'Fiam, ez azért van, mert nem kezdek olyasmibe, amiről nem tudom, hogy sikerülni fog.' Nagyon kedves volt. Karakterisztikus úgy az ő metodusára, mint a barátaira is, hogy amikor már nem volt egészen fiatal, nem akart túlmenni a határain. Mindig gyönyörűek voltak a képei. Az volt a csodálatos, hogy a falusi urak nem nagyon szerették a képeit. Mindig szidták apámat, azt mondták, miért hagyod ezt a bolondot itt festeni? Viazont a parasztok, észrevettem, hogy nagyon el voltak ragadtatva képeitől.* – (Beszélgetés Lesznai Annával, 1965. jún. 23. (Kérdező: Vezér Erzsébet) In: Emlékezősek. Bp., Irodalmi Múzeum 1., 1967, 10. o.)
- 21 Uo. 44. o.